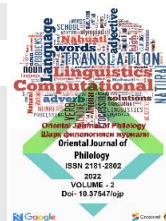

Oriental Journal of Philology**ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY**

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**WORLD LITERATURE UNDER GLOBALISM***Ulugbek Hamdamov**Professor, Doctor of Philological Sciences**Academy of Sciences of The Republic of Uzbekistan Institute of Uzbek Language, Literature and Folklore*

Abstract: the article explores a number of contemporary issues of world literature, such as globalization, its nature, its peculiarities, the impact of globalization on world, including Uzbek literature, the future of literature, paper and internet Literature, Translation, youth and healthy literature propaganda.

Key words and phrases: globalization, world literature, Uzbek literature, realism, modernism.

GLOBALIZM SHAROITIDA DUNYO ADABIYOTI*Ulug'bek Hamdamov**O'zR FA O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti professori,
filologiya fanlari doktori.**Toshkent, O'zbekiston*

Annotatsiya: Maqolada globallashuv, uning tabiati, o'ziga xos xususiyatlari, globallashuvning jahon, jumladan, o'zbek adabiyotiga ta'siri, buning negizida adabiyotning kelajagi, qog'oz va internet adabiyoti, tarjima, yoshlar va sog'lom adabiyot targ'iboti kabi dunyo adabiyotining bir qator zamonaviy masalalari tadqiq etiladi.

Kalit so'z va iboralar: globallashuv, jahon adabiyoti, o'zbek adabiyoti, realism, modernism.

Аннотация: В статье рассматривается глобализация, ее характер, особенности, влияние глобализации на мировую литературу, в том числе на узбекскую литературу, а также ряд современных вопросов мировой литературы, таких как будущее литературы, бумажной и интернет-литературы, перевода, пропаганды молодежной и здоровой литературы.

Ключевые слова и фразы: глобализация, мировая литература, узбекская литература, реализм, модернизм.

Globalizm va adabiyot. Texnikaning rivoji, umumiy taraqqiyot, ilmiy kashfiyotlar bu davr adabiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. XIX asrda Hindistonga inglizlar temir yo'l qura boshlaganda braxmanlar norozi bo'lib, bu bizning ruhiy-ma'naviy dunyomizga daxl qilishdir, deya jon-jahdlari bilan qarshilik qilishgan edi. Shunga qaraymay, dunyoda umumiy taraqqiyotni to'xtatib bo'lma(y)di. Dunyoning holi ham shunga ko'ra o'zgardi. Olamni badiiy-estetik qabul qilishda ham jiddiy evrilishlar yuz berdi. Yevropada realizm, tanqidiy realizm o'rniga modernizm, postmodernizm kirib keldi. Nigohlar, ispan esteti va faydasufi O. Gasset aytmoqchi, 180 S ga burildi. Voqealar tasviridan inson botini(ruhiyat) tasviriga o'tildi. XIX asrning ikkinchi yarmidan to shu kunlargacha realizm, tanqidiy realizm, estetizm, modernizm, postmodernizm oqimlari bir birining o'rnini olib, biri ikkinchisiga xamirturish bo'lib keldi. Nihoyat, bugun dunyoning kayfiyati yana bir boshqa alfozda. Unda ko'pgina izmlarning nafasi seziladi. Shunga qaramay, keyingi bir necha o'n yilliklarda jahonni o'z domiga tortgan umumiy kayfiyat globalizm deb atalmoqda. Globalizm adabiy oqim emas. Lekin u adabiy oqimlarga jiddiy ta'sir qiladi. Shuning ta'sirida dunyoni adabiy-estetik qabul qilishda azim o'zgarishlar yuz berdi va bermoqda. Natijada, adabiyot o'ldaimi qoladimi? Umuman, dunyomizning, hayotimizning ertasi nima bo'ladi, degan xavotirli, ayni damda, o'rinli savollar tug'ildi. Bularning sabablari va yechimlari esa bugun insoniyat qanday davrga kirib qolganini tushunib olish bilan topiladi. Davrning umumiy oti globalizm.

Xo'sh, globalizm nima o'zi? Lotincha globus, ya'ni shar so'zdan olingan bo'lib, dunyo miqyosidagi iqtisodiy, siyosiy, madaniy, diniy jihatdan o'zaro ta'sirlashuv jarayonidir. Unda dunyo xo'jalik tizimi o'zgarib boradi. Bozor munosabatlari, mehnat taqsimoti, xalqaro aloqalar, madaniy munosabatlar, dunyoqarashlar o'zaro integratsiyalashuv oqibatida jiddiy evrilishga yuz tutadi. Ayni damda, siyosiy va iqtisodiy globallashuv farqlanadi. Tarixchilar globalizmni kapitalizmning bitta davri deb qarasa, kulturologlar (madaniyatshunoslar) madaniyatning sharqlashuvi oqibati, deydi. Manbalar bu so'z ilk bor K. Marksning F. Engelsga yozgan xatida (1850 y.) uchrashidan guvohlik beradi: "Endi dunyo bozori haqiqatan ham bor. Koliforniya va Yaponiyaning dunyo bozoriga qo'shilishi bilan globallashuv sodir bo'ldi"[1].

Globalizm (globallashuv) o'z domiga tortgan dunyoda adabiyot o'z mahallasi kayfiyatini kuylab, xotirjam bo'lolmaydi. O'zbek shoir "Ikki daryo oralig'ida Qolib ketdi mening ovozim" (Abdulla Oripov) deb yozgandi. Endi insonni qiziqtiradigan, uning hayotiga ta'sir qiladigan maydon ikki qutb (Artika va Antarktida) o'rtasidir. Bugun ijodkor butun dunyo muammolarini kuylashga mahkum va majbur. Buni u atay qilmaydi, balki tabiiy ravishda ado etadi. Chunki bugun dunyo siyosiy, iqtisodiy, madaniy, ekologik, psixologik jihatdan yaxlit arenaga aylanib ulgurgan. Natijada inson badiiy tafakkurida ham o'zgarishlar sur'ati misli ko'rilmagan darajalarda tezlashmoqda. Adabiyotdagi "izm"lar ham shunga ko'ra tez-tez yangilanib bormoqda. Chunki jamiyatlardagi kayfiyatlar yangilanmoqda. Jamiyatlar kayfiyati esa adabiyotning yangilanishini taqozo etadi. Yangilanish adabiy yo'nalishlarni o'zgartiradi, demakki, uning qarshisida yangidan yangi muammolarni paydo qiladi.

Zamonaviy adabiyotning muammolari esa o‘zgargan, o‘zgarishda shiddat bilan davom etayotgan dunyoning muammolari bilan bog‘liq. Moskvada o‘tkazilgan dunyo kongressida mashhur yozuvchi Ch. Aytmatovga jurnalist N. Boltyanskaya quyidagicha savol beradi: “Forum yozuvchilarning muhim masalalaridan biri dunyo adabiyoti muammosidir. Zamonaviy jahon adabiyotining bosh muammosi nimada, deb o‘ylaysiz?”. Ch. Aytmatov: “Bu savolga javob berish judayam qiyin. Qo‘lida qalami bor har bir yozuvchi inson hayotining eng muhim qismini, yuragini nishonga olyapman, deb o‘ylaydi. Nazarimda, inson juda katta sinovlar arafasida turibdi. Bu sinovlar dunyoviy konfliktlar, urushlar va shu kabilar bilan bog‘liqdir. Sinovlarda inson o‘zini qanday ko‘rsata oladi? Ehtimol, shu narsa (adabiyotdagi – U. H.) eng muhim masaladir. Ammo judayam og‘ir masala...” deya javob beradi. M. Peshkovaning yozuvchiga qarata: “Sizning ma‘ruzangiz nima haqida bo‘ladi?” degan savoliga Ch. Aytmatov javob beradi: “Ekologiya va so‘z. Bunday so‘z birikmasi ajoyib, a! Nahotki, ekologiya so‘zga bog‘liq bo‘lsa?.. Bog‘liq. Mening nazarimda yer yuzidagi hamma narsa – ezgulik va yovuzlik birinchi navbatda so‘zdan bino bo‘ladi. So‘z bu, avvalo, bizning fikrlarimiz, niyatlarimiz, harakatlarimiz, amallarimiz va hokazolardir. Buni ekologiya rakursida olib qarajak, zamindagi ekologiya ko‘p jihatdan insonning o‘zini qanday tutishiga bog‘liq”[2](*Tarjima bizniki – U. Hamdam*).

Demak, zamonaviy jahon adabiyoti muammolarini yozuvchi Chingiz Aytmatov shiddat bilan o‘zgarib borayotgan dunyoda insonning o‘zini qanday tutishida ko‘radi. Ya‘ni bu yerda birlamchi bo‘lgan narsa – munosabat. Atrof-javonibda sodir bo‘layotgan olamshumul voqea-hodisalarga zamonaviy inson qanday qaraydi va qanday munosabatda bo‘ladi, degan savol nafaqat dunyoning, ayni damda, adabiyotning ham taqdirini hal qiladi.

Bunday paytda **“adabiyotning kelajagi bormi o‘zi?” degan savol tug‘iladi..** Bir adabiy suhbatda ishtirok etgan adabiyotshunos T. Venslova: “Qisqa aytganda, fransuz she‘riyati o‘ldi” deya xitob qiladi”. Vaqtida xuddi shu gapni Bulat Okudjava rus she‘riyati haqida aytgan edi. Bunday taxminlar, bashoratomuz fikrlar doim aytilgan. Masalan, 90- yillarda o‘zbek yozuvchisi Sh. Xolmirzayev ham “Adabiyot o‘ladimi?”[3] degan maqola bilan chiqan edi. Albatta, maqola so‘nggida yozuvchi adabiyot o‘lmaydi, degan nekbin xulosaga keladi. Gap shundaki, vaqti-vaqti bilan jamiyat (ma‘naviy-ruhoniylar buhronlar davrida) ana shunday kayfiyatlarga tushib turadi. Bu narsa, albatta, mamlakatdagi iqtisodiy, siyosiy, psixologik evrilishlar bilan bog‘liq holda ro‘y beradi. XX asrning 70-yillar avlodidan keyin o‘zbek adabiyoti, xususan, o‘zbek she‘riyati o‘ldi, degan bashoratlar ham puch edi. Holbuki, bugun biz ildizdan suv ichib, zamon kayfiyatidan nafas olgan tamomila yangilangan Istiqlol davri o‘zbek adabiyoti bilan yuzma yuz turibmiz. Xo‘sh, bularning siri nimada? O‘zgarishlar negizida. Jamiyatda yangilanishlar shabadasi esib qolganda, maydon markaziga har doim esinti yo‘nalishini to‘g‘ri fahmlab, o‘z asarlarida aks ettira olgan ijodkorlar tushadi. Ammo davrlar tinimsiz almashib, o‘zgarib turadi. Har bir davr o‘z ijodkorini yaratadi. Bundan ko‘z yumib bo‘lmaydi. Hamma zamonlar hadisini to‘g‘ri anglagan va ularni yuksak san‘atkorlik bilan asarlariga ko‘chira olgan ijodkorgina mumtozlik maqomiga ega bo‘ladi.

O‘zgarishlar havosi internet adabiyotini paydo qildi. I asr avvalidanoq internet keng yoyildi. Sekin-asta esa internet adabiyoti paydo bo‘lib, u ma’lum ma’noda an’anaviy, qog‘oz shaklidagi adabiyot o‘rnini egallay boshladi. 100-120-yil davomida doimiy chiqib kelgan gazeta-jurnallar jahonning ko‘pgina yirik mamlakatlarida yopila boshladi. (Ayni damda, bir kunda 3 yoki 5 marta chiqib, issiq nondek tarqab ketadigan gazetalar ham hali-hanuz mavjud). Odamlarning qiziqishlari, ehtiyojlarida inqilobiy burilishlar sodir bo‘ldi. Natijada ma’lum muddat adabiyot va san’atga e’tibor susaydi. Ammo bu hodisalar birdaniga yuz bermadi, aksincha, uning kurtaklari o‘tgan asrning ikkinchi yarmida insonlar dunyoqarashidagi siljishlar bag‘rida ko‘ringan edi. Xususan, ana shu evrilishlarni boshidan kechirgan Fransiyada o‘tgan asrning 70-yillaridan keyin “she’riyat o‘ldi” deya ovoza qilindi. Xuddi shunday e’tiroflar sobiq Ittifoq territoriyasiga XX asrning oxirgi 10-yilligi va yangi (XXI) asrning avvalida tilga tushdi. Masalan, internet adabiyoti portallarida shunday rasm paydo bo‘ldiki, u dunyoning adabiyotga bo‘lgan bitta kayfiyatini qisman o‘zida aks ettirar edi: qabrston, qabr toshiga “Stixi RU” deb yozilib, gul, aroq va gazak qo‘yilgan. Lekin bu surat dunyodagi xilma xil kayfiyatlarning hammasini to‘la qamrab ololmaydi. Chunki olam keng va u turfa axborot, turfa kayfiyatlar quchog‘ida nafas oladi. Yer yuzining qayeridadir adabiyot so‘lib borsa, qayeridadir u qaddini tiklashi, yaproq yozib, meva tugishi mumkin. Shunga qaramay, umumiy adabiy buhron zamonaviy dunyoni o‘z ta’siriga olgan pallani bugun boshimizdan kechirmoqdamiz. Shuning uchun ham XX va I asr o‘zbek shoirasi Zebo Mirzo “Gul davralar meniki emas, Mening uyim ko‘krak qafasim” deb yozadi. Bu misralar tagzaminidagi ma’no XX va I asr she’riyatiga bitta o‘zak chiziq bo‘lib tortiladi. Ya’ni inson (shoir) tashqaridan ichkari(botin)ga kirdi va u yerdan turib atrofni kuzata boshladi. Bungacha esa shoirning nigohi tashqariga, u yerdagi umum ishga yo‘naltirilgan edi. Nafaqat parchalanib ketgan sobiq Ittifoq territoriyasida, balki butun dunyo mamlakatlarida umumiy ahvol shunday edi. Yevropada “ichkariga yurish” biroz oldinroq (Birinchi va ayniqsa, Ikkinchi jahon urushidan keyin) sodir bo‘lgandi. Modernizm hodisasi shu tufayli tug‘ildi. Yuqorida eslaganimiz ispan esteti va faylasufi X.O. Gassetning: Inson XX asrga kelib “ko‘z qorachig‘ini 180 S ga burib, ichkariga qaratdi” deyishi shu vajdandir. Uning bu fikri butun boshli jahon adabiyotidagi tub o‘zgarishlarning mazmun-mohiyatini yetarlicha ochib bera oladi.

Bir tomondan qog‘oz shaklidagi adabiyotga talab ozayib boryapti, ikkinchi yoqdan esa, adabiyotning internet sahifalarida ommalashib borayotganligi kuzatilmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar vositasida targ‘ib qilinayotgan adabiy janrlar orasida she’riyat peshqadam. Masalan, rossiyalik shoira A.Astaxovaning instagramda 100.000 obunachisi bor. Obunachilar shoirlarning ham xuddi artistlar kabi shoular tashkil etishlarini yoqlab chiqishmoqda. Shu orqali shaharlar aro kezib, auditoriya to‘plab, o‘z she’rlarini jonli o‘qib berishmoqda. Shulardan biri, yosh shoira Serafima Ananasova. U bir yilda 30 ga yaqin shaharlarda she’r o‘qiydi. Buning uchun esa o‘z ijodini internet orqali targ‘ib qiladi. Bu holat o‘zbek she’riyati maydonlarida ham kuzatilmoqda. Internetda, ayniqsa, ayol she’riyati ommalashib bormoqda.

Zamonaviy adabiyot va tarjima masalasi. Tarjima zamonaviy dunyo uchun bag‘oyat muhim masala. Chunki tarjima - muloqotning eng ta’sirchan va uzoq yashovchan shakllaridan biri, u nafaqat bir insonning o‘zga bir inson bilan, balki butun boshli bir millatning boshqa bir millat bilan diydor ko‘rishidir. Bugungi axborot asrida, har tomonlama integratsiyalashuv tig‘izlashgan, tezlashgan zamonda madaniyatlararo muloqotsiz oldinga xotirjam bir odim ham qo‘yib bo‘lmasligini tobora chuqurroq tushunib borilayotgani - haqiqat. Jahon adabiyoti ham tarjima bilan tirik. Faqat har qanday tarjima emas, balki millat ko‘nglining, millat botiniy qiyofasining tarjimasigina o‘zini oqlaydi. “Har bir odamning yuragida o‘z xalqining jaji qiyofasi yashaydi”, degan edi A. Freytag. Millat guli hisoblanmish ijodkor ziyolilar faoliyatida esa (ya’ni ijodlarida) bu qiyofa o‘zining butun qirralari bilan, ayniqsa, to‘liqroq namoyon bo‘ladi. Bu qiyofa, avvalombor, millatning o‘zgarimas, barqaror tabiatini, har bir xalqning o‘zigagina xos o‘zak xususiyatlarini o‘zida mujassam etadi. Tarjima orqali mana shu o‘zlikni tanitish kerak bo‘ladi. Bunday tanishuv esa o‘zga tillarga tarjimasiz, xorijiy tillarni mukammal bilishsiz mumkin emas. Zero, “Til robotai vositayi olamiyondir” (Avaz O‘tar). Mana, nima uchun tarjima bugun hayotu mamot masalasiga aylanib boryapti ekan. Aksi taqdirda, o‘z javharidan, turlanmaydigan asos-mohiyatidan mahrum bo‘lgan millat qiyofasiz bir holga tushib, globalizmning ayovsiz girdobiga tortiladi-da, o‘z ildizidan, bora-bora esa o‘zligidan ham ayrilib o‘zi bor-u, nomi va shoni yo‘q odamlar to‘dasiga aylanadi. Bunday qismatni hech bir xalq o‘ziga aslo ravo ko‘rmaydi. Demak, jahonga so‘z bilan o‘zlikni namoyon qilishning birdan bir yo‘li - baland saviyali, asliyatga muqobil badiiy tarjima yo‘lidir.

Ha, tarjima muhim. Shu darajada muhimki, u asar taqdirini yo bor qiladi, yo yo‘q. Hozirgi zamonga kelib esa, jahon adabiyoti va tarjima qarshisida talay muammolar paydo bo‘ldi. Xususan, Moskvada o‘tkazilgan davra suhbatida tarjimon va jurnalist Irina Kuznetsova aytadi: “tahririyatga fransuzcha she’rlar oqib keladi. Ular, asosan, Rembo, Verlen, Mallarme she’rlaridir. XX asrning ikkinchi yarmiga oid she’rlardan juda kam yuborishadi. Yuborishsa ham turgan-bitgani dahshat! Ular tarjimasini hech kim uddalay olmaydi, axir!.. Gap shundaki 50- va 60- yillarda fransuz adabiyotida navbatdagi inqilob sodir bo‘ldi. Nazarimda, xuddi shundan Fransiyada zamonaviy poeziya boshlandi. Yangi avlod “reallikni boshdan oyoq ramzlashtirgan” syurealizm merosiga qarshi bosh ko‘tarishgan edi. Syurealizm estetikasini Fransis Ponj “romantik-lirik saraton ishig‘i” deb atagan. Xullas, lirika ma’nosini ohanjamadan xoli qilaman, deya novatorlar oshirib yuborishdi: axlat uyumiga nafaqat qofiya va poetik ko‘chimlarni chiqarib tashlashdi, balki she’riyatning barcha vositalarini gumdon qilishlariga sal qoldi. Ularni uslublarida she’rga joy qolmadi. Bir fransuz tanqidchisi bu davrni “muzlash davri” deb nomlagandi, adashmasam. Nihoyat, mana yaqindagini “erish” boshlandi. “Muzlash davri”ning she’rlar ikki uchta, bir-biri bilan hatto grammatik jihatdan bog‘lanmagan so‘zlardan iborat edi. 70-yillarning oxirlarida fransuz shoirlari bizga (Rossiyaga) kelganda so‘radik: “har bir so‘zingizning ortida nima turibdi? Ular ortidagi bo‘shliqni nima bilandir to‘ldirishimiz kerak, axir!..” Chunki, masalan, xitoy va yapon she’rlarining ortida an’ana, o‘qishi bilan ma’rifatli inson qalbida tug‘iladigan ko‘plab assotsiyatsiya turadi. Bu yerda esa urushdan keyingi manzara yodingizga

tushadi”. Bu fikrga javoban forumning yana bir ishtirokchisi Yevgeniy Bunimovich quyidagicha fikr bildiradi: “zamonaviy fransuz she’riyatini zamonaviy tarjimonlar tarjima qilishi kerak. Men boy madaniy konteks faqat yaponlarda bor, degan fikrga qo’shilmayman. O’qimishli fransuz uchun o’z konteksti ortida ko’p narsa turgan bo’lishi, uni ruschaga oddiy so’zlar bilan tarjima qilganimizda u sezilmasligi mumkin. Chunki ruschada u kontekst yo’q...” Davra suhbatining yana bir ishtirokchisi Mark Freydkin aytadi: “Deylik, mening qiziqishim XIX va XX asrning birinchi yarmiga oid. 30 yoshlilarni 30 yoshlilar va hatto undan ham yoshlar tarjima qilishi kerak. Ayniqsa, bugungi she’riyat shaklan butunlay boshqa, butunlay yangi qiyofaga kirib borayotganda. Men ba’zan ingliz tilida qanday yozishayotganiga qiziqib internetga kiraman. Aytish kerakki, kaminaning an’anaviy qarashlari bilan hamohangligi yo’q internetdagi she’rlarning. Shu uchun menga katta gonorar taklif qilishsa-da men ularni tarjima qilmayman. Bu ularning rasvoligi yoki yozishni eplay olmaganidan emas. Yo’q, ular bor-yo’g’i boshqa tilda yozishyapti, ular qo’llagan badiiy priyomlar menga notanish. Boshqa auditoriyaga mo’ljallangan she’riyat – bu”[4] (*Tarjimon – U. Hamdam*).

Bu munozaradan ham ko’rinib turibdiki, tarjimada, tarjimonda gap ko’p. Tarjimon hammani tarjima qila olmaydi. Tarjimon o’z ruhi, o’z dunyoqarashi, o’z didi va o’z yo’nalishiga muvofiq tushgan asarnigina qoyillatib tarjima qilishi mumkin. Qolaversa, bir xil tizilgan so’zlar zimmida ikki millat ijodkori ham, o’quvchisi ham tamomila boshqa-boshqa ma’nolarni tushunishi mumkin. Ularning bir-biriga muvofiq tushishi uchun ikki millat vakilining yashash sharoitlari, shartlari va boshidan kechirganlari o’rtasida talay mushtarak jihatlar bo’lmog’i lozim.

Yoshlar va sog’lom adabiyot targ’iboti. Ha, Dunyo shiddat bilan o’zgarib bormoqda. Xuddi shunday evrilishlar maydonida qolgan adabiyot o’zini qanday tutadi? U olam ravishiga ta’sir qila oladimi?.. Jahonga mashhur akademik olim Yuriy Borev hozir dunyoni yo’naltiruvchi yo’lning yo’qligiga urg’u berib: “Bashar ahlini chulg’ab olgan buhron ikkita urush va boshqa musibatlarini boshidan kechirgan dunyoning o’ta xatarli va terrorga moyil bo’lib qolayotganida o’zini yaqqol namoyon etmoqda. Sovuq urushdan keyin maydonga kelgan yangi davr insoniyat tarixida ilk bor borliq haqida hech qanaqa formulaga ega bo’lmay turibdi. Qarshimizda olamshumul qora tuynuk paydo bo’lgan. Binobarin, hokimiyatlarda strategiya yo’q, faqatgina pishib kelayotgan muammoni hal qiluvchi amaliy qarorlargina mavjud”, deb yozadi. Shu ma’noda o’zgarib, ming tusga kirib chiqayotgan dunyo qarshisida sovuq aql bilan qilni qirq yoradigan G’arb ham, o’z hikmatlari bilan adashgan ruhga yo’l ko’rsatguvchi Sharq ham taraddudda. Xuddi shu o’rinda adabiyot o’zini qanday tutadi? Fahsh, ur-sur, zulm, oldi-qochdi mavzular botqog’iga botib, o’z ortidan insoniyatni tortib ketishga urinadimi va yoki do’ppini olib qo’yib, yetti o’lchab bir kesadimi – tegrasini zulmat qoplab borayotgan insoniyat ko’zlariga bir qatim ziyo bag’ishlaydimi? Zero, bugungi dunyo avvalgi dunyo emas, u – har qachongidan ham himoyaga muhtoj dunyo. Demak, bugun umidbaxsh adabiyot, yorug’ san’at insoniyatga suv bilan havodek zarur.

Ruhshunoslarning aytishicha, hayotsevar odam yarim piyola suvni ko’rib, “piyolaning yarmida suv bor” degani holda, tushkun kishi xuddi shu idishga qarab, “uning yarmi bo’sh” der ekan. Chunki birinchi holda inson piyoladagi suvni,

ikkinchisida esa piyolaning bo'sh joyini ko'rarkan. Nekbinlik yoki tushkunlik qayerdan tug'iladi? Inson hayotdan qanday (musbat yoki manfiy) ta'sirlansa, sekin-asta dunyoqarashi ham shunga moyil bo'lib shakllanishini hisobga olsak, nekbin yoki tushkun kayfiyat insonning biologik asosidan tashqari, u yashayotgan muhiti negizida tug'ilishi ayon bo'ladi. Ya'ni inson miyasi go'yo bir fotoapparat: u har kuni atrofidagi voqelik parchalarini chiqqillatib suratga oladi. Miyada yig'ilgan suratlar esa uning olam haqidagi tasavvurini, tasavvur esa, o'z navbatida, inson dunyoqarashi va kayfiyatini, optimist yoki pessimist bo'lib yetishishiga omil bo'ladi. Demak, nimani suratga olish o'sha insonning hayotga munosabatidagi darajani – nekbinlik yoki tushkunlik miqyosini belgilab beradi. Daraja va miqyos esa, o'z o'rnida, inson hayoti ma'nosini keltirib chiqaradi. Qissadan hissa shuki, adabiyot hayot aksi, voqelik modeli bo'lgani bois, o'quvchini yorug'lik yoki zulmat sari yetaklashi, uning ongu qalbini u yoki bu mazmun-kayfiyat bilan emlab turishi inkor etib bo'lmas haqiqatdir. Bas, shunday ekan, ijodkorning, umuman, insonning kurashayotgan ikki qadim kuch (ezgulik va yovuzlik) ning birinchisi tomonida tura olishida adabiyot ko'makdosh bo'lmog'i shart.

Inson tug'ilibdiki, ziyoga intiladi. Hayotning ibtidosi quyosh nuri bo'lib ona sayyoragaingan yorug'lik va iliqlik qo'ynida yashirin. Binobarin, yorug'likka intilish maxluqot javhariga joylashtirilgan eng kuchli ehtiyoj. Adabiyotning oydinlikka talpinishi ham, aslida, ana shu ildizdan suv ichadi. Ko'rinadiki, zulmat, yovuzlik, buzg'unchilikka mag'lub bo'lish va pirovardida ularni targ'ibu tashviq qilish asllikka, sog'lomlikka, mohiyatga, javhar tabiatiga zid harakatdir. Zero, nur o'z yo'lida uchragan zulmatni yengish uchun bor etilgan. Aslida, olam ham cheksiz koinot zulmatiga basma-bas yaratilgan. Zulmatning bag'ri chok-chokidan so'kilib, ichidan nur oqib chiqqani kabi, asl adabiyot ham alaloqibat yorug'likka, hayotga ovoz bermog'i, bashar ahliga, yiqilganda yuzini yerga urib olishidan saqlaydigan tirkak – qo'l, turganda esa olg'a ketishini ta'minlaydigan oyoq bo'lmog'i kerak. Madomiki, shunday ekan, bu zahmatli, ammo sharaflil Vazifani faqat Yorug', Hayotparast, Nekbin va Kuchli Adabiyotgina uddalay oladi! Bugun insoniyat mana shunday adabiyotga har doimgidan-da ko'proq ehtiyojmand.

Bas, shunday ekan, vaqti-vaqti bilan davr va uning ehtiyojidan kelib chiqqan holda, qanday badiiy asarlarga ko'proq ehtiyoj borligini munaqqidlaru ziyolilar tadqiq etib topishlari, topganlarini bildirishlari, o'z navbatida, jamoatchilik ham aytilganlarni e'tiborga olishi, masalan, ko'proq nashr etishi, darsliklarga kiritishi, targ'ibu tashviq qilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Zero, mamlakat va jamiyatlar rivoji o'qilgan asarlarning sifat va saviyasidan tashqari, o'sha vaqtdagi ruhiy-ma'naviy ehtiyojga keraklilik darajasiga ham bog'liq. Nobel mukofoti sovrindori Mario Vargas Losa "Adabiyot tufayli, adabiyot uyg'otgan tafakkur, intilish va istaklar tufayli, xayolot saltanatiga safar chog'i ko'ngilda bosh ko'targan kechinmalar tufayli bugungi sivilizatsiya odamiylashdi, najot topdi. Adabiyot ahli o'ylab topgan badiiy to'qima qumga singigan suvdek izsiz ketmadi, bil'aks, toshga aylangan yuraklarni mumdek eritdi. Yaxshi kitoblar bo'lmaganida edi, insoniyatning bugungi holiga maymunlar yig'lagan bo'lardi, mustaqil fikrdan mahrum labbaychilar urchib ketardi, ko'ngil birligi yo'qolardi, mutelik kayfiyati keng tarqalib, o'z-o'zini anglash tuyg'usi – taraqqiyotning yetakchi omili

yo‘qolardi”[5]deb yozadi. Zero, dunyoni zulmat bosganda yorug‘lik haqida yozmaslik, ziyoni tarannum etmaslik insoniyat oldida jinoyat sodir qilish bilan barobardir.

Azaldan beri kurashib kelayotgan kuchlar - Ezgulik va Yovuzlik, Nur va Zulmatning qaysi birini tanlash ko‘p jihatdan har bir insonning o‘ziga bog‘liq bo‘ladi. Adabiyot, umidbaxsh adabiyot bu mushkul tanlov qarshisida ertak qaxramonlaridek turib qolgan zamondosh insonning, ayniqsa, yoshlarning to‘g‘ri yo‘lni tanlashida ishonchli ko‘makdosh bo‘la oladi.

Adabiyotlar:

1. Internet materiallari. “Все поэты В Контакте”, “МУ стихи”.
2. Internet materiallari. Moskvada o‘tkazilgan xalqaro kongressdagi suhbat. <http://echo.msk.ru>
3. “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gaz, 1996.
4. Internet materiallari. Moskvada o‘tkazilgan xalqaro kongressdagi suhbat. <http://echo.msk.ru>
5. Мир без границ. Литературная беседа с австралийской писательницей Н. Крофтс. Звезда Востока. Журнал. Ташкент. 2014. №1.